

GABRIEL AMENGUAL COLL, *La persona humana. El debate sobre su concepto*, Madrid, Editorial Síntesis, «Colección Síntesis-Filosofía» 6, 2015, 398 ps.

Gabriel Amengual, catedràtic de Filosofia de la Universitat de les Illes Balears, és un filòsof tot terreny, que ha esdevingut una autoritat internacional en el coneixement de la filosofia clàssica alemanya i que ha treballat a fons en els camps de l'antropologia filosòfica, de l'ètica, de la filosofia de la història i de la filosofia de la religió. Després de la publicació de la seva voluminosa *Antropología filosófica* (BAC, 2007), s'ha centrat, més concretament, en la qüestió de la persona humana, objecte del seu darrer llibre, que té com a precedent immediat un important article titulat *Persona y dignidad humana. En torno a un debate en bioética* (*Cuadernos Salmantinos de Filosofía*, 2012), on ja es plantegen els problemes bàsics.

El llibre ressenyat aquí examina metòdicament el concepte de persona, considerat el fonament de la dignitat humana i dels drets humans. L'exposició es desenvolupa en tres parts. La primera («Génesis del concepto») tracta de la seva formació des dels antecedents grecs i bíblics fins a la consolidació al llarg de l'edat mitjana, passant per les figures cabdals d'Agustí i de Boeci i sense oblidar-ne les implicacions teològiques en la temàtica cristològica i trinitària. La segona part («Los referentes del debate») exposa la renovació del concepte a l'època moderna sobretot per obra de Locke i de Kant: de Locke, que defineix la persona, en el marc del cartesianisme, com un ésser pensant i autoconscient, fent-ne una reducció mentalista i alhora dessubstantialitzant-ne el concepte; i de Kant, que la considera sobretot com a agent moral (i, per tant, com a llibertat) i com a «fi en si», que té dignitat i no preu. Finalment, la tercera part («Las contrapartes del debate»), la més extensa, examina les aportacions de diversos corrents del segle xx: el personalisme, la fenomenologia, la filosofia analítica i el naturalisme, i mostra com el concepte de persona ha esdevingut especialment problemàtic en els darrers decennis arran dels debats de la bioètica i de les neurociències.

L'autor mostra com l'empobriment lockià del concepte de persona ha contribuït a les propostes de modificació de les seves fronteres, que alguns moviments han situat més ençà o més enllà de l'espècie humana, discutint-ne l'aplicació a alguns humans o ampliant-la a alguns primats. L'obra vol tenir en compte tots els corrents; però Gabriel Amengual, després d'escoltar-los tots, presenta la seva posició en el darrer capítol del llibre: proposa un concepte integrador de persona, que fa un discerniment entre les diverses aportacions registrades i que vol recuperar-ne la dimensió metafísica i moral, tot subratllant també la rellevància de la corporeïtat. Aquest és un llibre important, que ens presenta àmpliament el dossier i ens proporciona importants elements de criteri per a una filosofia de la persona humana.

Pere Lluís Font

Las Iglesias ortodoxas en España, de Francisco Díez de Velasco (ED.), Madrid, Ediciones AKAL, S.A., 2015, 410 ps.

Aquest llibre col·lectiu és un estudi molt complet fet en contacte directe amb les comunitats ortodoxes existents a Espanya, realitzat per un equip d'especialistes sota la direcció experta del catedràtic d'història de les religions a la Universitat de La Laguna, Francisco Díez de Velasco.

A nivell mundial, els cristians ortodoxos i orientals representen un 10% del total de cristians, uns 200 milions de fidels. Al conjunt d'Espanya hi ha uns 200 llocs de culte ortodox (la meitat romanesos) i uns 700.000 creients; és la tercera minoria religiosa a Espanya. A Catalunya, són la quarta, amb 52 llocs de culte i 75.000 creients. L'emigració des de l'antic bloc soviètic ha fet créixer ràpidament la presència ortodoxa.

El llibre consta d'una llarga introducció i de quatre apartats. L'Editor presenta la història i les característiques generals del món ortodox i una visió global del tema a Espanya. La primera part, escrita per María Victoria Contreras, està dedicada al Patriarcat Ecumè-

nic de Constantinopla, que té la presidència honorífica del món ortodox i el prelat de més rang (des del 2003 és un arquebisbat amb seu a Madrid).

La segona part, escrita per Roberto Carlos Rodríguez, està dedicada a l'Església ortodoxa de Romania, la més nombrosa, i que des de 2007 és un bisbat. La tercera part, de Sergio Pou, descriu la presència del Patriarcat de Moscou. Tot i que només està liderada per un arximandrita, és la que té més força econòmica i per tant pot lluir de temples més vistosos. La darrera part, d'Oscar Salguero, està dedicada a un variat grup d'altres Esglésies. Unes són orientals (originàries del segle *v*), com són la copta i l'armènia; altres són pròpiament ortodoxes, com la búlgara i la georgiana. L'autor posa un accent especial en dues comunitats autòctones, com són L'Església ortodoxa espanyola (vinculada al Patriarcat de Sèrbia) i que és la més antiga a Barcelona; i L'Església ortodoxa hispànica diòcesi isidoriana.

L'estudi és molt complet i dóna una bona visió del món ortodox i oriental, tant a nivell mundial com, especialment, a nivell espanyol. Només voldria afegir tres notes o observacions. Primer: l'evolució és molt ràpida i les dades no sempre són les actuals; per exemple, els coptes a Catalunya ara hi tenen tres comunitats, animades per un sol capellà, a Cervera, a Lleida i a Badalona. Segon: quan es descriu l'entrada del cristianisme a la península ibèrica sembla com si el camí hagués estat exclusivament a través d'Àfrica i del sud, descuidant la via de cristianització de la metròpoli de Tarraco. Tercer: a Catalunya, i especialment a l'arxidiòcesi de Barcelona, les diverses comunitats ortodoxes han estat, des de fa anys, ubicades en parròquies catòliques o en locals cedits per la mateixa diòcesi.

Que en tinguem coneixement, no existeix un estudi semblant sobre el cristianisme protestant. En aquest cas, hi ha la dificultat afegida que el món evangèlic canvia molt ràpidament, especialment les comunitats pentecostals que representen, almenys a Catalunya, dues tercers parts dels protestants.

Antoni Matabosch

«*Torras i Bages. Home de l'eternitat. 1846-1916*» Vic 2016, commemoratiu del centenari de la mort d'aquest bisbe, editat pel Bisbat de Vic.

Vol ser una contribució a la recuperació i posada en valor del bisbe de Vic, en el centenari del seu traspàs, i alhora un homenatge a aquest insigne pastor que fecundà amb la seva magna obra el pensament del seu temps, i deixà una profunda empremta per a les generacions futures.

Aquest treball es proposa il·lustrar alguns dels aspectes de la seva figura que ajudin el lector contemporani a conèixer la vida, a copsar la riquesa del pensament torrasità i el compromís per proporcionar una resposta cristiana als grans reptes del seu temps.

El llibre, coordinat per la Dra. Marta Crispí, s'estructura en una presentació, un preàmbul i vuit capítols que volen constituir el marc de referència per a la lectura del florilegi de textos aplegat a la part final de l'obra.

- Presentació de **Mons. Romà Casanova**, bisbe de Vic.
- El preàmbul de **Mons. Valentí Miserachs** destaca la modernitat del pensament i la santedat de vida, aclamada ben aviat per molts dels seus coetanis.
- En *Context social i eclesial* **Norbert Miracle** dibuixa el marc històric en el qual transcorre la vida de Torras i Bages..
- En *Biografia. Home del seu temps*, **Miquel Bordas** el presenta com un home profundament arrelat i compromès amb la societat contemporània.
- Els tres capítols següents tracten d'aspectes relacionats amb l'acció pastoral del sacerdot i bisbe. **Fra Valentí Serra** analitza el ressò eclesial i social de *La tradició catalana*, l'obra més reconeguda de Torras i Bages, escrita en 1892, en la qual justifica la raó de ser del regionalisme català i reivindica les arrels cristianes de Catalunya.
- Ramon Corts aporta documentació inèdita sobre els intents de traslladar el bisbe Torras i Bages a mitres foranes i les causes que s'esgrimien per a justificar el traspàs.
- Tanca aquest bloc l'estudi de **Jordi Bohigas** sobre les visites pastorals que el bisbe realitzà durant el seu episcopat.

- **Xavier Baró** passa revista a la magna producció escrita del bisbe de Vic, producció que abasta obres de caràcter piadós, pastoral, qüestions polèmiques, el regionalisme català i sobre estètica i art, sense oblidar l'extens i ric epistolari. Els dos apartats finals es dediquen a la relació del bisbe amb l'art, aspecte del tot singular que marca la vida de Torras i Bages des dels anys inicials del seu sacerdoci a Barcelona fins a la seva mort.
- En *Torras i Bages i els artistes del Cercle Artístic de Sant Lluç*, **M. Barbara Marchi** estudia el patronatge que exercí Josep Torras i Bages amb els artistes del Cercle Artístic de Sant Lluç, institució de la qual fou consiliari entre 1893 i 1899; esmenta també l'estreta amistat amb el pintor Josep M. Sert, a qui el bisbe encarregà les pintures interiors de la catedral de Vic.
- **Magdalena Bosch** tracta del pensament estètic de Torras i Bages a partir del corpus de discursos pronunciats al Cercle Artístic de Sant Lluç, a l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Barcelona i en el Primer Congrés d'Art Cristià, junt amb fragments de conferències i reflexions.

Josep Herrero (Redacció)